

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Резунова О. С.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
вул. С. Єфремова, 25, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-3315-0294
rizzolena2@gmail.com*

Передерій О. Л.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
вул. В. Антоновича, 70, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0001-7216-0044
olga.dnepr.1502@gmail.com*

Ключові слова:

*самоефективність,
педагогічна
самоефективність, психолого-
педагогічна та методична
літератури, тренінги,
щоденник успішності.*

Сучасне суспільство потребує викладачів, які здатні до розкриття власного потенціалу, до самоосвіти, до вдосконалення здобутих професійних знань і самостійного пошуку ефективного вирішення професійних завдань, тобто викладачів із високим рівнем педагогічної самоефективності.

Авторками уточнено сутність феномену «педагогічна самоефективність», що виявляється в готовності та здатності викладача мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності.

У статті робиться спроба схарактеризувати основні підходи до формування педагогічної самоефективності викладачів. Так, на думку дослідників, найбільший вплив на формування досліджуваного конструкту мають такі підходи: опрацювання психолого-педагогічної та методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду; участь у тренінгах з розвитку самоефективності; ведення щоденника успішності.

Опрацювання наукової літератури дозволяє викладачам опанувати теоретичні знання, необхідні для формування педагогічної самоефективності.

Тренінги сприяють саморегуляції емоційних станів викладачів, умінню долати негативні емоції, умінню орієнтуватися у власних психічних станах і здатності до управління ними, помагають виявити власні позитивні сторони, сприяють підвищенню впевненості в собі.

Особливу увагу приділено щоденнику успішності, як одному з найефективніших засобів формування педагогічної самоефективності викладача. Доведено, що ведення щоденника дає можливість педагогу здійснювати оцінку власних професійних успіхів, відстежувати особистісні зміни, дозволяє побачити «сильні» та «слабкі» сторони, а отже, допомагає викладачеві розвивати впевненість, сприяє його самоорганізації та самодисципліні.

MEANS OF FORMATION OF A TEACHER'S PEDAGOGICAL SELF-EFFICIENCY

Rezunova O. S.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology
Dnipro State University of Agriculture and Economics
S. Yefremov str., 25, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3315-0294
rizzolena2@gmail.com*

Perederii O. L.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
Dnipro Academy of Continuing Education
V. Antonovych str., 70, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7216-0044
olga.dnepr.1502@gmail.com*

Key words: *self-efficacy, pedagogical self-efficacy, psychological, pedagogical and methodical literature, trainings, diary of success.*

Modern society needs teachers who are able to reveal their own potential, to self-educate, to improve the acquired professional knowledge and independently search for effective solutions of professional problems, that is, teachers with a high level of pedagogical self-efficacy.

The authors specified the essence of the phenomenon “pedagogical self-efficacy”, which is manifested in the teacher’s readiness and ability to mobilize a set of personal qualities, qualification knowledge, skills and methodical mastery in order to achieve optimal results in pedagogical activity.

The article attempts to characterize the main approaches to the formation of pedagogical self-efficacy of teachers.

The main approaches that, according to the researchers, have the greatest influence on the formation of the researched construct are characterized, which include: study of psychological, pedagogical and methodical literature; participation in self-efficacy development trainings; keeping a diary of success. Studying scientific literature allows teachers to acquire the theoretical knowledge necessary for the formation of pedagogical self-efficacy.

The trainings contribute to the self-regulation of teachers’ emotional states, the ability to overcome negative emotions, the ability to navigate in one’s own mental states and the ability to manage them, help to identify one’s own positive and negative sides, and contribute in increasing of self-confidence.

Particular attention is paid to the keeping the diary of success, as one of the most effective means of forming the teacher’s pedagogical self-efficacy. It is proven that keeping a diary enables the teacher to evaluate his or her own professional successes, track personal changes, allows to see “strong” and “weak” sides, and therefore helps the teacher to develop confidence, promotes self-organization and self-discipline.

Постановка проблеми. Болочні зміни в суспільному житті нашої країни та світу загалом висувають нові, більш жорсткі вимоги до професійної підготовки спеціалістів, адже неможливо заздалегідь визначити всі необхідні вміння та навички. Не стала винятком і освітня сфера, де найбільшу цінність являють собою педагоги, які здатні до розкриття

власного потенціалу, до самоосвіти, до вдосконалення отриманих професійних знань і самостійного пошуку ефективного вирішення професійних завдань. Саме тому актуальним є питання щодо визначення механізмів самореалізації, саморозвитку, саморегуляції, самовиховання, необхідних для становлення самобутнього педагога. Прагнення

викладача до педагогічної самоефективності передбачає розкриття власного потенціалу, що, у свою чергу, веде до подальшого самовдосконалення та спрямовує духовну активність педагога на досягнення мети у професійній діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Феномен самоефективності особистості знайшов відображення в дослідженнях А. Бандури, О. Богатирьової, І. Брунова-Калісецької, Т. Брайан, Н. Водоп'янової, М. Гайдар, Т. Гордєєвої, А. Деркач, П. Друкера, М. Єрусалема, В. Зазикіна, Д. Зіглера, Дж. Капрара, С. Кові, Т. Кремешної, Р. Кричевського, Т. Марцинковської, Д. Маддукса, Д. Майерса, М. Остроушко, Дж. Олівер, Л. Первін, Ф. Пажерас, М. Ридигера, Д. Сервона, Р. Фреджера, Е. Фройнда, Д. Шапошник-Доменської, Р. Шварцера, М. Шеєра й інших.

Проблемі розвитку педагогічної самоефективності присвячені роботи Т. Кремешної, Ф. Байбанової, В. Бондар, І. Макаренко, А. Линенко, О. Фаст та інших. Водночас проблема пошуку ефективних шляхів розвитку педагогічної самоефективності викладача залишилась поза увагою спеціальних досліджень і вимагає подальших пошуків свого рішення.

Мета статті – охарактеризувати ефективні підходи до формування педагогічної самоефективності викладача.

Виклад основного матеріалу. Згідно з нашими попередніми дослідженнями [8], уперше трактування терміна «самоефективність» було надане в 1970-х рр. канадсько-американським психологом з українським корінням Альбертом Бандурой [10], у сучасних наукових джерелах трактується як здатність людини змінювати себе, свою поведінку та досягати бажаного результату, ефекту (у роботі, навчанні тощо) з найменшою витратою особистих та інших ресурсів [3].

Педагогічна самоефективність викладача є складним, динамічним утворенням особистості, що базується на розвиненій педагогічній самосвідомості, розумінні вимог соціуму та наявності адекватної самооцінки, які спрямовані на успішне здійснення професійної діяльності [6], це віра (упевненість) викладача в ефективну організацію педагогічного процесу за допомогою необхідних знань, умінь, навичок, досвіду, професійних технологій, вербальне переконання, фізіологічний і емоційний стан [8].

Опрацювання значної кількості літератури дозволило нам зробити висновок про те, що найбільш ефективними підходами до формування педагогічної самоефективності є :

- опрацювання психолого-педагогічної та методичної літератури;
- участь у тренінгах із розвитку самоефективності;
- ведення щоденника успішності [1; 3–5; 9].

На початковому етапі роботи з формування педагогічної самоефективності викладачам було запропоновано самостійно ознайомитися з літературою (книги, підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, журнали, статті у збірниках наукових і методичних праць, тези доповідей на різного рівня конференціях, монографії, реферативні огляди, автореферати дисертацій тощо), яка б допомагала розкрити сутність досліджуваного поняття. Опрацювання зазначених джерел дозволило викладачам опанувати теоретичні наукові знання, необхідні для формування педагогічної самоефективності, та сприяло успішній підготовці аналітичних оглядів, проведенню семінарських і практичних занять, колоквиумів і методичних нарад, присвячених досліджуваному феномену.

Тренінги, як ефективна форма вирішення різноманітних завдань, уже давно застосовуються в педагогічних процесах. Погоджуємося з думкою дослідниці О. Піддубцевої та вважаємо, що зараз є актуальними нові форми організації освітнього процесу в закладах вищої освіти, зокрема дистанційне навчання [7], можливості якого дозволили нам проводити тренінги онлайн. Під час тренінгів викладачі мали змогу виконувати вправи, що сприяють саморегуляції емоційних станів, умінню долати негативні емоції, умінню орієнтуватися у власних психічних станах, здатності до управління ними. Окрім того, педагогам пропонувалось виконати вправи, розроблені дослідницею Є. Калюжною, які допомагали їм виявити власні позитивні сторони, сприяли підвищенню впевненості в собі. Серед них: «Ми всі різні», «Чужа душа – темний ліс», «Хіба можна себе не любити?», «Право на недосконалість», «Горе від розуму», «Зрозумійте мене правильно!», «Що таке емпатія?», «Вийшов із себе – вчасно повернись!», «Тривога: страх помилки», «Що робити зі стресами?» та інші [4].

Отже, основна мета тренінгів з розвитку педагогічної самоефективності викладачів полягала в набуті викладачами таких компетенцій: уміння здійснювати самостійний вибір і ухвалювати ефективні рішення в різних педагогічних ситуаціях; здатність до критичного самоаналізу і само-рефлексії; уміння опановувати негативні переживання і стреси, керувати власним психоемоційним станом, аналізувати причини та наслідки власних реакцій і вчинків, а також реакцій і вчинків здобувачів; уміння використовувати власний педагогічний досвід як ресурс самовдосконалення.

Погоджуємось із дослідницею-психологінею Т. Гальцевою та вважаємо, що одним із найефективніших засобів формування педагогічної самоефективності є ведення *щоденника успішності*, що включає записи професійних досягнень викладача [2].

Під час нашого дослідження викладачам було запропоновано вести щоденник успішності в п'ять етапів.

Перший етап, який має назву «Визначення цілей», включав такі завдання:

1. *Запишіть власні цілі-бажання, що стосуються науково-педагогічної діяльності. Включайте великі та малі цілі.*

2. *Розподіліть професійні цілі за часом: довгострокові, короткострокові.*

3. *Виберіть одну найважливішу для Вас нате-пер ціль.*

4. *Якщо визначена Вами професійна мета буде досягнута, як це вплине на Вашу особистість, що зміниться у Вашому житті?*

На другому етапі, під назвою «Визначення авторитетів», викладачам було запропоновано виконати такі завдання:

1. *Опишіть людину, яка з легкістю змогла б досягти визначеної Вами професійної мети.*

2. *Виберіть три – п'ять якостей вищеописаної успішної людини, які б Ви хотіли бачити в себе.*

3. *Оцініть рівень розвитку вищеописаних якостей у себе за шкалою від 0 до 10.*

4. *Що, на Вашу думку, необхідно зробити, щоб розвинути відповідні якості в собі. Пропишіть план Ваших дій щодо цього.*

5. *Які Ваші негативні риси (звички) можуть завадити розвитку цих професійних якостей і бути бар'єром у досягненні поставленої мети.*

6. *Як, на Вашу думку, можна позбавитися цих бар'єрів.*

На третьому етапі «Визначення своїх професійних успіхів» викладачам необхідно було проаналізувати вже наявні педагогічні успіхи, дати відповіді на такі питання:

1. *Згадайте свій найбільш яскравий професійний успіх і запишіть його.*

2. *Пригадайте ваші емоції, відчуття, які ви переживали як успішна людина, що отримала бажаний професійний результат.*

3. *За що Ви можете поважати себе (пиштесь собою)?*

4. *Кому Ви вдячні за свої професійні успіхи. Запишіть слова подяки тим, хто Вас підтримував. Чи можете Ви звернутися зараз до них по підтримку?*

Четвертий етап «Раціональний розподіл часу та ресурсів» дав змогу оцінити свою педагогічну діяльність з погляду ефективності використання часу та ресурсів :

1. *Проаналізуйте останній тиждень: на що було витрачено занадто багато часу або занадто мало часу. Чому?*

2. *Яка частина вашого часу була використана продуктивно й ефективно?*

3. *Подумайте та запишіть скільки часу Вам необхідно для досягнення бажаної професійної мети.*

4. *Заплануйте щоденно, що Ви будете робити для досягнення бажаної мети.*

5. *Як Ви будете здійснювати контроль за своїм планом і які санкції будете до себе застосовувати за порушення запланованих дій?*

6. *Які ресурси можуть допомогти Вам досягти бажаної професійної цілі?*

7. *До кого Ви можете звернутися для отримання професійної консультації (експерт, фахівець)?*

8. *Хто з Вашого оточення може бути для Вас прикладом для наслідування?*

9. *Які джерела Ви можете використати для отримання необхідної професійної інформації?*

Останнім етапом ведення щоденника успішності є «Аналіз отриманих результатів», під час якого викладачі мали виконати такі завдання:

1. *Запишіть дату й отриманий професійний результат. Оцініть отриманий результат за десятибальною шкалою.*

2. *Чи хотіли б Ви покращити отриманий результат? Напишіть собі побажання щодо наступних професійних досягнень.*

Отже, внесення регулярних записів у щоденник успішності дало можливість викладачам здійснювати постійну рефлексію саморозвитку та самозмінення, формуючи педагогічну само-ефективність. Окрім того, ведення щоденника допомагало педагогу надавати оцінку власним професійним успіхам, відстежувати особистісні зміни. Аналіз ресурсів, що допомагав досягненню успіху в педагогічній діяльності, дозволяв побачити «сильні» та «слабкі» сторони викладачів, розвивав їхню впевненість, сприяв самоорганізації та самодисципліні.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Отже, формування педагогічної самоефективності викладача є невід'ємною складовою частиною його професійного успіху, адже педагоги з високим рівнем самоефективності є гнучкішими і більш готовими до реалізації інноваційного навчання в мінливих умовах сьогодення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань щодо процесу формування педагогічної самоефективності викладачів. Воно відкриває перспективу для більш глибокого вивчення умов, чинників, закономірностей, технологій формування досліджуваного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верещагіна Т. Level of self-efficacy perceived by teachers in three Ukrainian universities. *Вища освіта в контексті інтеграції до європейського простору*. 2017. Вип. 21–3. Т. III (77). С. 185–197.

2. Гальцева Т. Психологічні засади навчальної самоєфективності дорослих в умовах неперервної освіти : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 495 с.
3. Гальцева Т. Розвиток навчальної самоєфективності учнів в контексті концепції нової української школи : навчально-методичний посібник. Дніпро, 2019. 82 с.
4. Калюжна Є. Тренінг самоєфективності особистості: практичний інструментарій для психологів, коучів, тренерів. Київ : ІПК ДСЗУ, 2020. 248 с.
5. Кремешна Т. Педагогічна самоєфективність: шлях до успішного викладання : навчально-методичний посібник. Умань, 2010. 168 с.
6. Линенко А. Професійна самоєфективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. Серія «Педагогіка». Одеса, 2019. Вип. 1 (126). С. 66–72.
7. Піддубцева О.І. Переваги дистанційного навчання німецької мови в аграрних закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 2. С. 78–81.
7. Резунова О., Передерій О. Формування педагогічної самоєфективності викладача як невід’ємна складова його інноваційної професійної діяльності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»* : збірник наукових праць / Міністерство освіти і науки України ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 85. С. 156–159.
8. Фаст О. Методологічні орієнтири формування педагогічної самоєфективності майбутніх вчителів у контексті викликів освітньої реформи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. № 10 (84). С. 215–226.
9. Bandura A. Self-efficacy: Toward unifying theory of behavioral change. *Physiological review*. 1977. № 84. P. 191–215.

REFERENCES

1. Vereshhagina, T.O. (2017). Level of self-efficacy perceived by teachers in three Ukrainian universities. *Vyshha osvita u konteksti integraciyi do yevropejskogo prostoru*. № 21–3. Tom III (77). Pp. 185–197 [in English].
2. Galceva, T.O. (2018). *Psykholohichni zasady navchalnoi samoefektyvnosti doroslykh v umovakh neperervnoi osvity* [Psychological principles of educational self-efficacy of adults in conditions of continuous education]. (Doctor’s thesis). Kyiv [in Ukrainian].
3. Galceva, T.O. (2019). *Rozvytok navchal’noyi samoefektyvnosti uchniv v konteksti koncepciyi novoyi ukrayinskoyi shkoly: navchalno-metodychnyj posibnyk* [Development of students’ self-efficacy in the context of the concept of a new Ukrainian school: a textbook]. Dnipro [in Ukrainian].
4. Kaliuzhna Ye.M. (2020). *Treninh samoefektyvnosti osobystosti: praktychnyi instrumentarii dlia psykholohiv, kouchiv, treneriv* [Personal self-efficacy training: a practical toolkit for psychologists, coaches, and trainers]. Kyiv : IPK DSZU [in Ukrainian].
5. Kremeshna, T.I. (2010). *Pedagogichna samoefektyvnist: shlyax do uspishnogo vykladannya: navchalno-metodychnyj posibnyk* [Pedagogical self-efficacy: the path to successful teaching: A textbook]. Uman [in Ukrainian].
6. Lynenko, A.F. (2019). *Profesijna samoefektyvnist yak pedagogichna problema* [Professional self-efficacy as a pedagogical problem]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayinskogo nacionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni K.D. Ushynskogo. Seriya: Pedagogika*. № 126, pp. 66–72 [in Ukrainian].
7. Piddubtseva O.I. (2022). *Perevahy dystantsiinoho navchannia nimetskoi movy v ahrarynykh zakladakh vyshchoi osvity* [The advantages of distance education for German language learning in agricultural institutions of higher education]. *Naukovyi zhurnal “Innovatsiina pedahohika”*. № 44, tom 2, pp. 78–81 [in Ukrainian].
8. Rezunova O.S., Perederii O.L. (2022). *Formuvannia pedahohichnoi samoefektyvnosti vykladacha yak nevidiemna skladova yoho innovatsiinoi profesiinoi diialnosti* [The formation of the teacher’s pedagogical self-efficacy as an integral component of his innovative professional activity]. *Naukovyi chasopys natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova*. № 85. Pp. 156–159 [in Ukrainian].
9. Fast, O.L. (2010). *Metodologichni oriyentyry formuvannya pedagogichnoyi samoefektyvnosti majbutnix vchyteliv u konteksti vyklykiv osvitnoyi reformy*. [Methodological guidelines for the formation of pedagogical self-efficacy of future teachers in the context of the challenges of educational reform]. *Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovacijni texnologiyi*. № 10 (84), pp. 215–226 [in Ukrainian].
10. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward unifying theory of behavioral change. *Physiological review*. 84, 191–215.